

Biuletenio tematika ir tema

Tarptautiniai santykiai ir geopolitika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Jungtinių Amerikos Valstijų ir Irano priešprieša: poveikis pasaulinei ekonomikai

Esminiai žodžiai

Jungtinės Amerikos Valstijos, Iranas, Raudonoji jūra, husiai, kariniai konfliktai, laivyba, ekonomika

Serija ir registracijos numeris

ZD-2024-2

Leidimo data

2024-02-22

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

Analitinė apžvalga Kita

Šaltiniai: kategorijos

- Teisės aktai Politinė komunikacija
 Analitinių centrų kūriniai / leidiniai Žiniasklaidos turinys
 Socialinių tinklų turinys Statistiniai duomenys Mokslo darbai
 Metainformaciniai produktai Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2018 07 26 -
2024 02 12

Šaltiniai: kalbos

- Lietuvių k. Lenkų k.
 Anglų k. Kitos ES kalbos
 Rusų k. Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2024). *Jungtinių Amerikos Valstijų ir Irano priešprieša: poveikis pasaulinei ekonomikai* (ZD-2024-2). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109, Vilnius.

Turinio apžvalga

Darbe nagrinėjami šie karo veiksmų Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose aspektai:

- karo veiksmų suvestinė 2023 m. rugsėjo 7 d. - 2024 m. vasario 4 d.;
- Raudonosios jūros krizės poveikis pasaulinei ekonomikai.

1. Įžanga

Šioje apžvalgoje siekiama kompleksiskai apžvelgti šiuos procesus:

- karo, kurio vienoje pusėje - Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) ir Izraelis, o kitoje - Irano statyiniai, veiksmus 2023 metų pabaigoje - 2024 metų pradžioje;
- šių veiksmų (konkrečiai - Raudonosios jūros krizės) poveikį globaliajai ekonomikai.

Apskaičiuota, kad per Raudonąją jūrą vykdoma 10-12 proc. pasaulinės prekybos. Šiuo keliu plukdoma maždaug 14 proc. eksportuojamos pasaulinės naftos, pergabenama daugiau nei 30 proc. konteinerių. Maždaug 90 proc. naftos, gabenamos Raudonąją jūrą su Indijos vandenynu jungiančiu Bab al Mandebo sąsiauriu, atkeliauja iš Persijos įlankos ir yra skirti Europai bei Afrikai. Likusius 10 proc. minėtu maršrutu plukdomų šios rūšies krovinių sudaro Afrikos kyšulyje (Somalio pusiasalyje) išgauta nafta. Be to, per Raudonąją jūrą gabenami 8 proc. pasaulio suskystintųjų gamtinių dujų¹.

Dėl išpuolių Raudonojoje jūroje sutriko komercinių prekių srautas ir per Sueco kanalą, kuriuo transportuojama 12 proc. pasaulio prekių.

Apžvalgoje nagrinėjama:

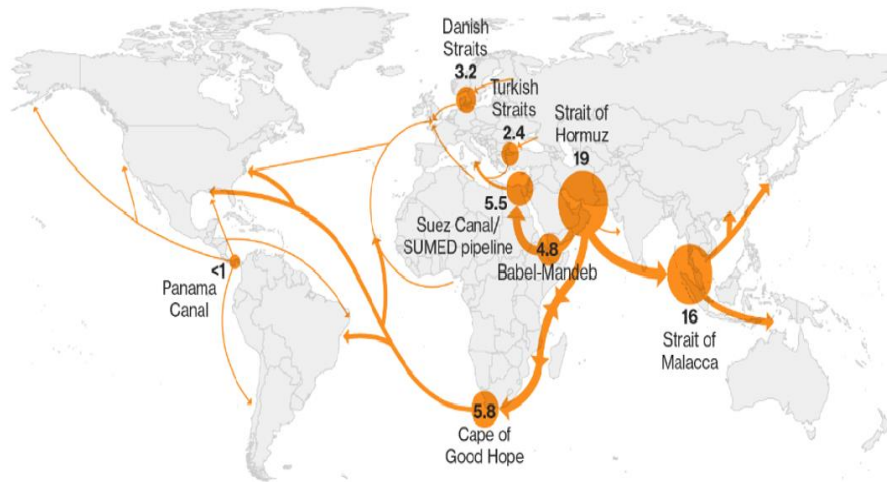
- JAV ir Irano priešprieša,
- kovos veiksmai tarp JAV ir Irano statyinių (2023 metų pabaigos - 2024 metų vasario pradžios suvestinė),
- laivybos krizė Raudonojoje jūroje,
- Irano puolamieji veiksmai kaimyninėse valstybėse ir jų atsakas,
- JAV smūgiai Irano statyiniams,
- konflikto Raudonojoje jūroje poveikis įvairioms ekonomikos sferoms.

Artimųjų ir Vidurinių Rytų transporto koridorių svarba atskleidžiama toliau pateiktame žemėlapyje, iš kurio matyti, kad Bab al Mandebo ir Hormūzo sąsiauriai yra bene svarbiausi „butelio kakleliai“, per kuriuos į Europą ir Rytų Aziją tiekiami žaliavinė

¹ Colibasano, A. (2024 m. sausio 3 d.). It's far from business as usual for global shipping. Prieiga per internetą: <https://geopoliticalfutures.com/what-red-sea-disruption-means-for-global-supply-chains/>

nafta ir kitokie naftos produktai. Šių transporto koridorių pralaidumo mažėjimas ar net uždarymas dėl karo tarp JAV ir Irano labai skaudžiai smogtų pasaulinei ekonomikai.

1 žemėlapis. Laivais gabenamų naftos produktų srautai (milijonai barelių per dieną, įskaitant žaliavinę naftą ir naftos produktus), 2016 m. © (duomenys) „U.S. Energy Information Administration“, 2016. © (grafika) „Bloomberg“, 2018.²

2. JAV ir Irano priešprieša

Šiame skyriuje apžvelgiamos pagrindinės konfrontuojančių JAV ir Irano pozicijos.

JAV politologas, platformų „Stratfor“ bei „Geopolitical Futures“ steigėjas ir autorius Georgas Friedmanas glaustai formuluoja tokius JAV interesus Viduriniuose Rytuose: **Amerikos pozicija šiame regione nesikeičia nuo XX a. šeštojo dešimtmečio - ji sutelkta į būtinybę palaikyti ten išgaunamos naftos srautą, būtiną pasaulinei ekonomikai, ir siekį stabdyti judėjimus bei šalis, kurių veikimas gali kenkti JAV interesams**³.

Friedmanas konstatuoja, kad didžioji dalis pastarojo meto Irano veiklos nukreipta prieš tokią JAV strategiją. Irano tikslas yra sumenkinti JAV pozicijas ir tapti galingiausia jėga regione. Šiame kontekste nepakanka, kad JAV tiesiog pasitrauktų iš regiono - Iranas siekia susikurti galios, išvarančios amerikiečius, įvaizdį. Greta to Iranas nori būti vertinamas kaip kovos su Izraeliu lyderis, vadovaujantis daugiausia šių pajėgoms, ir taip parodyti sunitų silpnumą.

Friedmano nuomone, jei JAV būtų priverstos pasitraukti, Iranas galėtų kelti grėsmę Sueco kanalui. Ir atvirkščiai - palaužus Iraną, JAV taptų dominuojančia jėga regione. Irano karinės pajėgos palyginti gana silpnos, tačiau šios valstybės vadovybė mano, kad jei smogtų JAV visomis turimomis jėgomis, galiausiai priverstų pastarąją pasitraukti iš regiono. Tačiau jėgos labai nelygiavertės - JAV išgyvens vienokius ar kitokius praradimus, o Irano pralaimėjimas reikštų pavojų jo dabartiniam režimui. Norėdamos parodyti, kad yra pasirengusios kovoti ir laimėti, JAV turėtų atakuoti svarbius Irano taikinius, o Iranas - atsakyti tuo pačiu. Kita vertus, JAV įsitraukimas į intensyvią karą su Iranu reikštų, kad Ukrainai reikalinga parama susitrauks⁴.

Kitas „Geopolitical Futures“ autorius Kamranas Bokharis teigia, kad JAV ir Iranas jau beveik pusę amžiaus balansuoja ties karo riba - ypač dėl nesutarimų, susijusių su tarptautinio saugumo architektūra Artimuosiuose Rytuose pasibaigus Šaltajam karui. Nepaisant Amerikos karinio pranašumo, Iranas nuolat pirmauja dėl gebėjimo išnaudoti regioninius konfliktus ir sumenkinti JAV pastangas pakreipti konfliktus savo naudai⁵.

Pastarojo meto Irano elgesys - agresyvūs veiksmai pasitelkiant statyinius ir kartu raginant imtis diplomatijos - atitinka veikimo būdą, kuris dešimtmečiais leido Teheranui vis didinti įtakos sferą JAV interesų sąskaita. Dėl 2024-ųjų metų pabaigoje vykiančių JAV prezidento rinkimų dabartinio šalies vadovo Joe Bideno administracija yra priversta veikti atsargiai, juolab kad Amerika jau yra įsitraukusi į daugybę užsienio konfliktų⁶.

² Lee, J. (2018 m. liepos 26 d.). Bab el-Mandeb, an Emerging Chokepoint for Middle East Oil Flows. Prieiga per internetą: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-26/bab-el-mandeb-an-emerging-chokepoint-for-middle-east-oil-flows>

³ Friedman, G. (2024 m. sausio 28 d.). U.S. and Iranian Intentions. Prieiga per internetą: https://geopoliticalfutures.com//pdfs/u-s-and-iranian-intentions-geopoliticalfutures-com.pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_term=https%3A%2F%2Fgeopoliticalfutures.com%2F%2Fpdfs%2Fu-s-and-iranian-intentions-geopoliticalfutures-com.pdf&utm_content&utm_campaign=PAID%20-%20Everything%20as%20it%27s%20published

⁴ Ten pat.

⁵ Bokhari, K. (2024 m. vasario 2 d.). A US-Iran War. Prieiga per internetą: <https://geopoliticalfutures.com//pdfs/a-us-iran-war-geopoliticalfutures-com.pdf>

⁶ Ten pat.

Esant tokioms aplinkybėms, svarbus ne tiek epizodinis JAV atsakas į sausio 28-osios išpuolį Jordanijoje, kiek platesnė Amerikos strategija siekiant susidoroti su įtakingiausiu regiono veikėju tapusiu Iranu. Dabartinė JAV strategija yra susilpninti Irano statytinių karines galimybes, tačiau vien Amerikos oro pajėgų pastangų tam gali nepakakti.

Didesnio masto karas pablogintų sąlygas regione, o tai greičiausiai būtų naudinga Teheranui. Vašingtono aiškiai deklaruojamas noras išsisukti nuo tiesioginės konfrontacijos skatina Islamo Respubliką eskaluoti tiesioginę ir netiesioginę agresiją. Tai nestabili situacija, tad tikėtina, kad tolesnė eskalacija taps nevaldoma ir JAV bei Iranas įsivels į tiesioginį konfliktą⁷.

Šių metų vasario pradžioje žurnale „Politico“ buvo cituotas knygos „Pasaulis rytoj: JAV globalios viršenybės gimimas“ (angl. – *Tomorrow, the World: The Birth of U.S. Global Supremacy*) autorius Stephenas Wertheimas, kurio nuomone, JAV turi per daug įsipareigojimų Viduriniuose Rytuose, Europoje, Indijos ir Ramiojo vandenyno regionuose, tačiau neturi aiškios strategijos, o jos karo pramonė nepritaikyta iššūkiams. JAV vidaus politiką vis dažniau paralyžiuoja demokratų ir respublikonų polarizacija. Kiekvienoje iš minėtų partijų yra jėgų, kurios kritikuoja per didelius JAV įsipareigojimus užsieniui⁸.

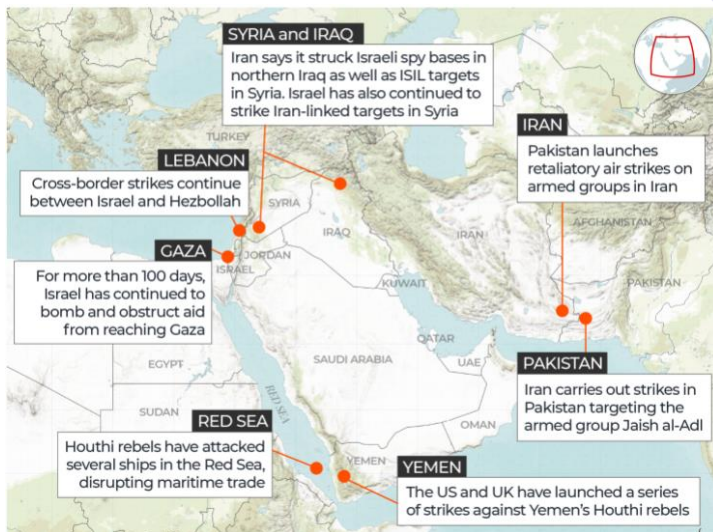
Apibendrinant galima teigti, kad nors Iranas eskaluoja įtampą, tačiau bent jau pareiškimų lygmeniu šalis šiuo metu nesiekia tiesioginės konfrontacijos su JAV. Saikingos, pamatuotos JAV reakcijos (netgi karinės) taip pat signalizuoja, kad bent jau dabar Amerika neketina veltis į didelio masto karinį konfliktą su Iranu.

3. Kovos veiksmų Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose suvestinė

Žemiau pateiktame žemėlapyje parodytos vietovės, kuriose kovojančios šalys jėgą panaudojo 2023 m. pabaigoje – 2024 m. pradžioje:

- Izraelio ir teroristinės grupuotės „Hamas“ konfliktas Gazoje,
- Izraelio veiksmai prieš „Hezbollah“ Sirijoje ir Libane,
- husių antpuoliai prieš laivus Raudonojoje jūroje ir JAV vadovaujamos koalicijos veiksmai prieš husius Jemene,
- Irano smūgiai Islamo valstybės pajėgoms ir tariamiems Izraelio žvalgybos atramos punktam Irake ir Sirijoje,
- Irano smūgiai antiiranietiškomis grupuotėms Pakistane,
- atsakomieji Pakistano smūgiai.

2 žemėlapis. Kovos veiksmai Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose (raketų, dronų smūgiai, lėktuvų atakos), 2023 metų spalio – 2024 metų pradžia. © (duomenys) „Al Jazeera“, 2024. © (grafika) „AJLabs“, 2024.⁹

Prieš JAV ir Izraelį veikiančios Irano sutelktos ir finansuojamos sukarintos nereguliosios grupuotės apibendrinant vadinamos „Pasiapriešinimo ašimi“ (angl. – *Axis of Resistance*)¹⁰. 2023 m. spalio 7 d. „Hamas“ grupuotės teroro aktas Gazoje ir po to vykę įvairūs susidūrimai Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose dėl žiniasklaidos pateikimo dažnai suvokiami kaip atskiri, tarpusavyje nesusiję įvykiai. Tačiau **JAV, Izraelio ir jas palaikančių valstybių požiūriu, tai yra tiesioginių Irano statytinių ar su Iranu susijusių grupuočių veiksmai.**

⁷ Ten pat.

⁸ Hirsh, M. (2024 m. vasario 3 d.). How the US and Iran Could End Up in a War They Don't Want. Prieiga per internetą: <https://www.politico.com/news/magazine/2024/02/03/us-iran-proxy-war-00139445>

⁹ Israel-Gaza war spillover risk: Mapping recent strikes in Middle East. (2024 m. sausio 25 d.). Prieiga per internetą: <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/25/israel-gaza-war-spillover-risk-mapping-recent-strikes-in-middle-east>

¹⁰ What is Iran's 'Axis of Resistance'? (2024 m. vasario 4 d.). Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/world/middle-east/what-is-irans-axis-resistance-which-groups-are-involved-2024-01-29/>

4. Raudonosios jūros krizė

Šiame skyriuje apžvelgiami kariniai susidūrimai Raudonojoje jūroje, kurie iki šiol bene labiausiai paveikė globalią ekonomiką, visų pirma – pervežimo kainas. Konflikto šalys yra Jemene įsitvirtinęs husių judėjimas (angl. – *Houthi movement*) ir JAV suburta tarptautinė koalicija.

Raudonosios jūros krizė¹¹ (dar vadinama JAV ir Irano statyinių karu) prasidėjo 2023 m. lapkričio 19 d., kai Irano remiamo Jemeno husių smogikai perėmė krovininio laivo „Galaxy Leader“ kontrolę. Žiniasklaidos duomenimis, laivas yra Jungtinės Karalystės bendrovės, kuri pati priklauso Izraelio verslininkui, nuosavybė, o užgrobimo metu „Galaxy Leader“ buvo išsinuomojusi Japonijos bendrovė¹². Atskridę sraigtasparniu ir denyje išsilaipinę husiai laivą privertė plaukti į al Chudaidos miestą Jemene. Tą pačią dieną husiai dronais ir raketomis bandė atakuoti taikinius Izraelyje. 2024 m. vasario 21 d. duomenimis, užgrobtojo laivo komanda vis dar yra sulaikyta.

Husių judėjimas, kontroliuojantis dalį Jemeno, yra XX a. dešimtajame dešimtmetyje gentiniu pagrindu susikūrusi religinė šiitų organizacija, save vadinanti „Dievo atrama“ (arab. – *Anṣār Allāh*). Veikdami prieš tarptautiniu mastu pripažintą Jemeno Vyriausybę ir jos remiamas pajėgas, husiai nuo 2014 m. kontroliuoja didelę šalies pakrantės palei Raudonąją jūrą teritoriją.

Irano partnerystė su husiais, įskaitant ginklų tiekimą, nuo 2014 m. stiprėja, tačiau tai nėra tipiški patrono ir kliento santykiai. Husiai yra finansiškai savarankiški – gauna pajamų iš mokesčių ir muitų, surenkamų kontroliuojamoje teritorijoje, taip pat pelnosi iš kontrabandos. Jie siekia tarptautinio pripažinimo kaip teisėta karinė ir politinė Jemeno jėga. Tai tikslas, kurio siekdami husiai negali pasikliauti vien Teherano pagalba, tačiau Irano režimas judėjimui daro neabejotiną įtaką. Iranas husius palaikė per visą prieš juos nukreiptą Saudo Arabijos kampaniją.

3 žemėlapis. Jemeno padalijimas tarp kovojančių politinių jėgų, 2023 metų gegužės duomenimis.

© (duomenys) „ACAPS“, „U.N. Office for the Coordination of Humanitarian Affairs“, „ESRI“, „OCHA“, 2023. © (grafika) „The New Lines institute for Strategy and Policy“, 2023.¹³

Nuo praeitų metų lapkričio 19 d. husiai atakavo dar maždaug 30 krovininių laivų, plaukusių netoli Jemeno krantų, ir pareiškė, kad taikinyms yra bet kokie su Izraeliu susiję laivai, nors buvo užpulta ir laivų, neturinčių jokio akivaizdaus ryšio su minėta valstybe¹⁴. Antai 2024 m. vasario 12 d. pranešta, kad husiai raketomis apšaudė laivą „Star Iris“, kuris, JAV kariškių teigimu, plukdė krovinį į Iraną¹⁵. Be to, husiai yra apšaudę ir laivų su iš Rusijos gabenama nafta¹⁶.

¹¹ Partington, R. (2024 m. sausio 3 d.). What is the Red Sea crisis, and what does it mean for global trade? Prieiga per internetą:

<https://www.theguardian.com/world/2024/jan/03/what-is-the-red-sea-crisis-and-what-does-it-mean-for-global-trade>

¹² Bulgarijos ministras: Jemeno husių užgrobto krovininio laivo įgula gyva ir sveika. (2024 m. vasario 6 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/bulgarijos-ministras-jemeno-husiu-uzgrobto-krovininio-laivo-igula-gyva-ir-sveika-57-2187732>

¹³ Kochenburger, A. (2023 m. liepos 11 d.). Rebuilding for the Future: A Spatial Analysis of Education Reconstruction in Yemen. Prieiga per internetą:

<https://newlinesinstitute.org/geo-economics/development/rebuilding-for-the-future-a-spatial-analysis-of-education-reconstruction-in-yemen/>

¹⁴ Simon Scarr, S., Arranz, A., Saul, J., Huang, H., Chowdhury, J. (2024 m. vasario 2 d.). How Houthi militants in Yemen are attacking ships in one of the world's busiest maritime trade routes. Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/graphics/ISRAEL-PALESTINIANS/SHIPPING-ARMS/lgvdnnggyvo/>

¹⁵ US claims ship hit by Houthis was headed to Iran. (2024 m. vasario 12 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.aljazeera.com/news/2024/2/12/yemens-houthis-target-us-linked-ship-with-missiles>

¹⁶ Houthis mistakenly target tanker carrying Russian oil, security firm says. (2024 m. sausio 12 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.reuters.com/world/middle-east/houthis-mistakenly-target-tanker-carrying-russian-oil-ambrey-report-2024-01-12/>

4 žemėlapis. Husių antpuoliai prieš laivus Raudonojoje jūroje nuo 2023 m. lapkričio 19 d. iki 2024 m. sausio 11 d. © (duomenys) „Ambrey Analytics“, 2024. © (grafika) „AJLabs“, 2024.¹⁷

Atsakydamos į husių antpuolius, JAV 2023 metų gruodžio mėnesį sutelkė tarptautinę koaliciją, kurios jūrų pajėgos siekia apginti Raudonąją jūrą plaukiančius laivus. Karinė operacija pavadinta „Gerovės sargas“ (angl. – *Prosperity Guardian*)¹⁸, joje dalyvauja daugiau nei 20 šalių, tarp jų:

- JAV,
- Jungtinė Karalystė,
- Australija,
- Bahreinas,
- Kanada,
- Danija,
- Graikija,
- Nyderlandai,
- Naujoji Zelandija,
- Norvegija,
- Singapūras,
- Šri Lanka.

Iniciatyvą palaiko Seišelių Respublika. Dešimt operacijų remiančių šalių veikia anonimiškai¹⁹. Koalicijos pajėgų svarbiausioji jėga yra JAV lėktuvnešis „Dwight D. Eisenhower“.

Apskritai Raudonojoje jūroje sutelktos tarptautinės jūrų pajėgos, galinčios apsiginti nuo husių ir juos pulti, tačiau **pasaulinės laivybos kompanijos nelaiko šio vandens kelio saugiu ir laivus nukreipia kitais maršrutais.**

5. Irano puolamieji veiksmai

Sausio 2024 m. sausio 15–16 d. Iranas įvykdė į taikinius Irake, Sirijoje ir Pakistane nukreiptas raketų atakas, o sausio 18 d. iraniečiai sulaukė Pakistano atsako.

Pretekstu Irano veiksams tapo 2024 m. sausio 3 d. Irano mieste Kermane įvykdytas teroro aktas, kurio metu žuvo 84 ir buvo sužeisti 284 žmonės. Bombos susprogdintos minint 2020 m. sausio 3 d. Bagdado (Irakas) priegose per JAV bepiločio lėktuvo ataką žuvusio Irano generolo Qassemo Soleimani žūties metines²⁰ (nurodymą likviduoti Soleimani davė tuometis JAV prezidentas Donaldas Trumpas). Vėliau pranešta, kad Irane surengto teroro akto, už kurį atsakomybę prisiėmė vadinamoji „Islamo valstybė“, aukų skaičius išaugo iki 91²¹.

JAV pareigūnai jau po išpuolio teigė, kad jie iš anksto perspėjo Iraną dėl galimos „Islamo valstybės“ atakos. Esą jau daugelį metų JAV savo pareiga laiko užsienio valstybes perspėti dėl galimų teroro aktų, kurių metu gali nukentėti nekalti asmenys²².

¹⁷ How have Red Sea attacks by Yemen's Houthi fighters affected companies? (2024 m. vasario 4 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.aljazeera.com/news/2024/2/4/how-have-red-sea-attacks-by-yemens-houthi-fighters-affected-companies>

¹⁸ Garamore, J. (2023 m. gruodžio 21 d.). Ryder Gives More Detail on How Operation Prosperity Guardian Will Work

Prieiga per internetą: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3624836/ryder-gives-more-detail-on-how-operation-prosperity-guardian-will-work/>

¹⁹ Altman, H. (2023 m. gruodžio 19 d.). Red Sea Maritime Coalition Much Bigger Than Originally Disclosed. Prieiga per internetą:

<https://www.twz.com/red-sea-maritime-coalition-much-bigger-than-originally-disclosed>

²⁰ Karimi, N., Gambrell, J. (2024 m. sausio 24 d.). Bombings hit event for Iran's Gen. Qassem Soleimani, a shadowy figure slain in 2020 US drone strike.

Prieiga per internetą: <https://apnews.com/article/iran-qassem-soleimani-profile-kerman-bomb-attack-57cbc9adff1914e5047c0104b311cced>

²¹ Aukų skaičius per du Irane nugriaudėjusius sprogimus padidėjo iki 91. (2024 m. sausio 6 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2165066/auku-skaicius-per-du-irane-nugriaudėjusius-sprogimus-padidėjo-iki-91>

²² Iran Ignored US Warnings Of Impending ISIS Attack. (2024 m. sausio 25 d.). Prieiga per internetą: <https://www.iranintl.com/en/202401251037>

Sausio 15–16 d. Iranas raketomis bei dronais smogė Sirijoje ir Irake veikiančioms grupuotėms, kurios, pasak Irano, susijusios su Izraelio žvalgyba²³. Iranas smogė ir į taikinius Pakistane. Savo ruožtu Pakistanas sausio 18 d. atsakė tuo pačiu.

Pakistano ir Irano konfliktas susijęs su įvairiomis beludžių (angl. – *Baloch*) grupuotėmis, veikiančiomis tiek Irane (prieš Pakistaną), tiek Pakistane (prieš Iraną). Sausio 15–18 d. veiksmus Iranas ir Pakistanas teisingai tuo, kad tiek viena, tiek kita šalis kovoja su joms priešiškais teroristais²⁴.

5 žemėlapis. 2024 m. sausio 15–16 d. Irano antpuoliai Sirijoje, Irake ir Pakistane (pažymėti raudona spalva). 2024 m. sausio 18 d. Pakistano atsakas (pažymėtas mėlyna spalva).

© (duomenys) „Institute for Study of War“, „Mehr News Agency“, 2024. © (grafika) „Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL)“, „OpenStreetMap“, 2024.²⁵

6. JAV smūgiai Irano statytiniams, vadinamajai „Pasipriešinimo ašiai“

Šiuo metu laikydamosi pozicijos, kad siekia apsisaugoti nuo „Islamo valstybės“ sugrįžimo, JAV Irake dislokuoja apie 2500, Sirijoje – apie 900 karių; dar keli šimtai amerikiečių karių yra Jordanijoje. Kiekvienas iš šių kariškių yra potenciali auka, galinti tapti būsimo konflikto priežastimi.

2024 m. sausio 28 d. per drono ataką atokiame kariniame poste Jordanijoje žuvo trys JAV kariškiai, dar dešimtys buvo sužeista. JAV prezidento Joe Bideno administracija teigė, kad droną paleido Irano remiama sukarinta grupuotė iš Irako, ir pažadėjo reaguoti. JAV teigimu, Irano remiamos ginkluotos grupuotės nuo spalio mėnesio surengė daugiau nei 150 išpuolių prieš Artimuosiuose Rytuose dislokuotus JAV karių, tačiau tik sausio 28 d. būta pirmųjų aukų.

2024 m. sausio 30 d. Bidenas pareiškė, kad apsisprendė dėl atsako į išpuolį Jordanijoje, tačiau neatskleidė, kaip bus atsakyta. Kai kurie respublikonų įstatymų leidėjai ragino smogti Iranui tiesiogiai, tačiau Bideno atstovai tvirtino, kad jis yra nusistatęs vengti platesnio regioninio konflikto.

2024 m. vasario 2 d. JAV surengė oro antskrydžių, kurių metu atakavo daugiau nei 85 taikinių Sirijoje ir Irake. Taikyta į Irano remiamas pajėgas, įskaitant grupuotę, atsakingą už antpuolį Jordanijoje. Pentagonas nurodė, kad antskrydžiai buvo nukreipti į vadavietes, žvalgybos centrus, ginklų sandėlius ir bunkerius, kuriuos naudoja Irano Islamo revoliucinės gvardijos korpuso padalinys – vadinamosios „Jeruzalės pajėgos“ (angl. – *Islamic Revolutionary Guards Corps Quds Force, QF*), vykdančios žvalgybą ir diversijas už Irano ribų, taip pat jų parankiniai.

JAV pareigūnai pareiškė, kad Bidenas galimybės smogti į taikinius Irane rimtai nesvarstė. Esą, puldamos QF objektus, tačiau nesistengdamos visiškai sunaikinti QF infrastruktūros, JAV siunčia signalą, kad Amerika nenori visuotinio karo su Iranu.

2024 m. vasario 3 d. šešių sąjungininkų remiamų JAV ir Jungtinės Karalystės karo lėktuvai pradėjo antskrydžius prieš kelias dešimtis husių kovotojų kontroliuojamų objektų Jemene. Bendrame sąjungininkų pareiškime teigiama, kad užpultos ginklų saugyklos, raketų paleidimo įrenginiai, oro gynybos sistemos ir radarai. Smūgiais siekta atgrasyti husius nuo atakų prieš laivus Raudonojoje jūroje.

2024 m. vasario 4 d. amerikiečių pajėgos pranešė surengusios dar vieną ataką prieš husius. Buvo sunaikinta sparnuotoji raketa, kėlusis tiesioginę grėsmę JAV karinio jūrų laivyno ir kitų šalių prekybiniais laivams²⁶.

²³ Ostovar, A. (2024 m. sausio 23 d.). Iran's Missile Strikes Reveal Its Weakness. Prieiga per internetą: <https://foreignpolicy.com/2024/01/23/iran-missile-strikes-pakistan-iraq-syria/>

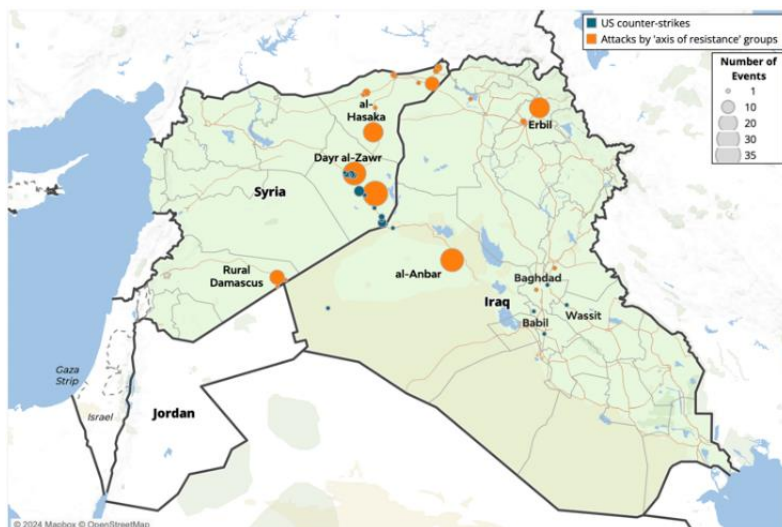
²⁴ Farrell, J. (2024 m. sausio 18 d.). Who Are The Baloch Militants At The Center Of Tensions Between Iran And Pakistan? Prieiga per internetą: <https://www.forbes.com/sites/jamesfarrell/2024/01/18/who-are-the-baloch-militants-at-the-center-of-tensions-between-iran-and-pakistan/?sh=39abdf906d5b>

²⁵ The Study of War. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.instagram.com/thestudyofwar/p/C2P6oisORWP/>

²⁶ Bengali, Sh. (2024 m. vasario 4 d.). Here's How the Latest U.S.-Led Strikes Have Unfolded. Prieiga per internetą: <https://www.nytimes.com/2024/02/04/world/middleeast/us-strikes-yemen-syria-iraq.html>

6 žemėlapis. „Pasipriešinimo ašies“ atakos (pažymėta geltona spalva) ir JAV kontratakos (pažymėta mėlyna spalva) Irake ir Sirijoje 2023 m. spalio 7 d. – 2024 m. vasario 4 d.

© (duomenys) „Mapbox“, 2024. © (grafika) „OpenStreetMap“, 2024.²⁷

Apibendrinant galima teigti, kad šiame konfrontacijos etape vyksta pavieniai „Pasipriešinimo ašies“ išpuoliai, sulaukiantys saikingo JAV atsako, tačiau nėra garantijų, kad toks santykinai žemo intensyvumo konfliktas neperaus į didesnio masto JAV ir Irano karą.

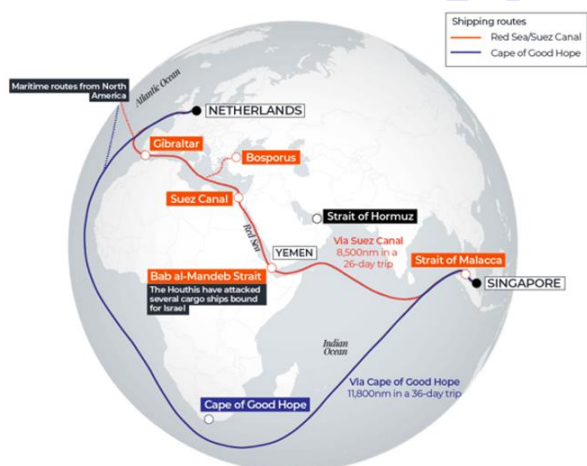
7. Konflikto Raudonojoje jūroje poveikis įvairioms ekonomikos sferoms

Jemeno husiams vykdant atakas prieš laivus Raudonojoje jūroje, kompanijos masiškai keičia krovininių gabenimo maršrutus. Atsižvelgiant į tai, kad Vidurinių Rytų regionas yra pagrindinis naftos tiekėjas viso pasaulio rinkoms, tokia situacija gali sukelti energijos kainų šuolį.

Finansų analizės bendrovės „S&P Global“ duomenimis, 24 proc. laivų, nuo 2023 m. gruodžio 15 d. nukreiptų iš Sueco kanalo aplinkiniais maršrutais, sudarė žaliavinės naftos tanklaiviai. Kryptį pakeitę birių krovininių laivai sudarė apie 35 proc., o konteinerių laivai – dar 24 proc.²⁸

7 žemėlapis. Alternatyvus laivybos maršrutas aplenkiant Raudonąją jūrą (mėlyna spalva pažymėtas maršrutas aplink Gerosios Vilties kyšulį, geltona – per Raudonąją jūrą ir Sueco kanalą).

© (duomenys) „Port Economics“, „Management and Policy“, „Reuters“, 2024 © (grafika) „AJLabs“, 2024.²⁹

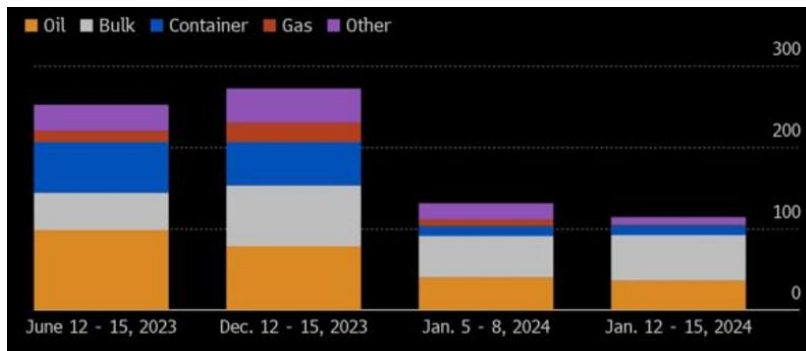
²⁷ Mehvar, A. (2024 m. vasario 9 d.). US strikes and counter-strikes in the Middle East. Prieiga per internetą: <https://acleddata.com/2024/02/03/acleddata-factsheet-us-strikes-and-counter-strikes-in-the-middle-east/>

²⁸ Colibasanu, A. (2024 m. sausio 3 d.). It's far from business as usual for global shipping. Prieiga per internetą: <https://geopoliticalfutures.com/what-red-sea-disruption-means-for-global-supply-chains/>

²⁹ How have Red Sea attacks by Yemen's Houthi fighters affected companies? (2024 m. vasario 4 d.). Prieiga per internetą: <https://www.aljazeera.com/news/2024/2/4/how-have-red-sea-attacks-by-yemens-houthi-fighters-affected-companies>

Apskritai, kaip matyti žemiau pateiktame grafike, dėl anpuolių prieš Bab al Mandebą sąsiauriu plaukiančius laivus, jų srautas sumažėjo perpus.

1 grafikas. Krovinių laivų, plaukiančių Bab al Mandebą sąsiauriu, skaičiaus dinamika 2023 m. birželio 12 d. – 2024 m. sausio 15 d. © (duomenys) „Bloomberg“, 2024. © (grafika) „Bloomberg“, 2024.³⁰

Galiausiai kitas veiksnys, galintis paveikti kainas pasauliniu mastu, yra pervežimo kaštų augimas. Čia pateiktas grafikas rodo konteinerių gabenimo kainų tendencijas 2023 metais ir 2024 metų pradžioje. Matyti, kad 2024-ųjų pradžioje konteinerių gabenimo vandenynais kainos ėmė smarkiai kilti.

2 grafikas. Konteinerių gabenimo iš Šanchajaus (Kinija) į JAV ir Europą vandenynais kainų dinamika, 2023 metų sausis – 2024 metų sausis. © (duomenys) „Drewry World Container Index“, 2024. © (grafika) „Bloomberg“, 2024.³¹

Konfliktas Raudonojoje jūroje sukėlė didžiausią laivybos sumaištį nuo COVID-19 pandemijos. Šešios iš dešimties didžiausių konteinerių gabenančių įmonių gerokai sumažino arba visiškai sustabdė savo veiklą Raudonojoje jūroje, būtent:

- „Maersk“,
- „MSC“,
- „Hapag-Lloyd“,
- „CMA CGM“,
- „ZIM“,
- „ONE“.

Nukreipus laivus maršrutu aplink Gerosios Vilties kyšulį užsitęsė krovinių pristatymo laikas ir išaugo jų gabenimo išlaidos³².

Toliau apžvelgiamas nagrinėjamo konflikto poveikis **konkrečioms prekių kategorijoms**:

- **sezoninėms prekėms**, tokioms, kaip pavasariniai drabužiai, avalynė, namų apyvokos prekės, lauko baldai, baseino reikmenys. Įmonės, tarp kurių – „Croc’s“, IKEA, „Walmart“, „Home Depot“, „Amazon“ vėluoja pristatyti produktus ir tai turi įtakos jų tiekimo grandinėms bei veiklai. Ilgainiui užsitęs importuojamų prekių pristatymo laikas, todėl įmonės bus priverstos ieškoti būdų, kad užsitikrintų pakankamai atsargų.
- **Automobiliams**. Kompanijos „Volvo“ ir „Tesla“ paskelbė apie dalinį gamybos pristabdymą Europoje dėl komponentų stygiaus, kurį lėmė laivybos maršrutų pokyčiai. Didieji automobilių gamintojai, tokie kaip „Toyota“, „Hyundai“, „Kia“,

³⁰ Quinn, A., Lee, J., Longley, A. (2024 m. sausio 19 d.). Airstrikes on Yemen Bring New Level of Chaos to Shipping in the Southern Red Sea. Prieiga per internetą: <https://www.claimsjournal.com/news/national/2024/01/19/321562.htm>

³¹ Murray, B. (2024 m. sausio 4 d.). Spot Container Shipping Rates Soar 173% on Red Sea Threats. Prieiga per internetą: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-04/spot-container-shipping-rates-soar-173-on-red-sea-diversions>

³² Top 8 Industries Affected by The Red Sea Crisis in January 2024. (2024 m. sausio 15 d.). Prieiga per internetą: <https://www.resilinc.com/blog/top-industries-red-sea-crisis-supply-chain-january-2024/>

- vėluoja vykdyti užsakymus, nes pakeitus laivų maršrutus, jų kelionės tarp Azijos ir Europos pailgėjo 21 diena. Bendrovė „Volkswagen“ perspėjo, kad pakeitus siuntų maršrutą užsakymai vėluos maždaug dviem savaitėmis.
- **Energijai ir naftai.** Naftos bendrovės „British Petroleum“, „Equinor“, taip pat Danijos kuro tanklaivių kompanija „TORM“ keičia laivų maršrutus – dėl to ilgėja gabenimo laikas ir trikdamos tiekimo grandinės.
  - **Indijos rinkai.** Raudonosios jūros krizė paveikė pagrindines Indijos komercijos sritis, tokias kaip prekyba naftos produktais, grūdais ir cheminėmis medžiagomis. 2023 m. apie 65 proc. Indijos žaliavinės naftos importo, kurio vertė siekė 105 mlrd. JAV dolerių, vyko Sueco kanalu. Jei išpuoliai tęsis, laivybos krizė gali paskatinti infliaciją tiek Indijoje, tiek pasauliniu mastu.
  - **Pakistano druskos eksportui** – gyvybiškai svarbiai šalies ekonomikos daliai, šiuo metu patiriančiai krizę dėl išaugusių siuntimo išlaidų. Vyriausybė Pakistano nacionalinę laivybos korporaciją ragina siųsti daugiau laivų Raudonosios jūros maršrutais ir taip paremti druskos eksportuotojus.
  - **Maisto produktams.** Sueco kanalas yra svarbus maisto produktų, tokių kaip grūdai ir palmių aliejus, gabenimo kelias. Vokietijos žemų kainų prekybos centrų tinklo „Lidl“ padalinys „Tailwind Shipping Lines“ krovinių srautą kreipia aplink Gerosios Vilties kyšulį. Tarptautinė maisto produktų įmonė „Danone“ taip pat pakeitė siuntų maršrutus. Didžiausias Jungtinės Karalystės prekybos centrų tinklas „Tesco“ perspėjo, kad dėl laivų atakų Raudonojoje jūroje padidėtų kainos. Prekybos ekspertų teigimu, infliacija gali paveikti tokius pagrindinius maisto produktus kaip ryžiai, arbata, kava ir mėsa.
  - **Cheminėms medžiagoms ir trąšoms.** Trąšų gamybos įmonių problemos priklauso nuo jų vietos. Įmonės, pavyzdžiui, Suomijos „Kemira Oyj“, reiškia susirūpinimą, kad gali patirti nuotolių dėl laivybos bendrovių keičiamų maršrutų.
  - **Padangoms ir buitinei technikai.** Padangų gamintoja „Michelin“ sustabdė gamybą Ispanijoje, nes pritrūko žaliavų. Pagrindinė JAV buitinės technikos gamintoja ir pardavėja „Whirlpool Corporation“, siekdama sumažinti riziką ir išvengti galimų tiekimo grandinės sutrikimų, akylai stebi logistikos problemas Raudonojoje jūroje, Sueco kanale ir kituose regionuose.

Lietuvos pramonininkų konfederacijos ekspertė Eglė Stonkutė 2024 metų pradžioje perspėjo apie galimą Raudonosios jūros krizės (greta kitų veiksnių) poveikį kainoms: „Europos Centrinio Banko ekonomistai atidžiai seka 2024 metų pradžios infliacinius procesus. Nuo metų pradžios baigs galioti kai kuriose Europos Sąjungos šalyse vis dar taikytos energijos kainas dalinai subsidijuojančios paramos priemonės. Nuo šių metų daugelyje šalių įsigalios didesni atlyginimai. O čia dar nemaloni staigmena Sueco kanalo prieigose, t. y. krovinės laivybos „autostradoje“, galinti prisidėti prie prekių kainų augimo artimiausiu metu. Manoma, kad situacija iš esmės nepagerės iki šių metų vasario.“³³ Stonkutė atkreipė dėmesį, kad smulkiosios elektronikos, drabužių ir kitų vartojimo prekių pristatymas Europos gyventojams, žaliavų, gamybos tarpinių produktų tiekimas įmonėms gali pradėti vėluoti ir brangti. Apie 15 proc. visų Europos Sąjungos prekių yra importuojama iš Azijos būtent jūros keliais. Pvz., Taivanas yra didžiausias pasaulio puslaidininkių tiekėjas ir šios prekės į Europą keliauja jūra.

Žemės ūkio produktų kainų dinamiką 2024 metų vasario pradžioje komentavęs mokslininkas Algirdas Justinas Staugaitis konstatavo, kad galima stebėti žaliavinės kavos, kakavos, taip pat cukraus kainų kilimą, tačiau krizės Raudonojoje jūroje poveikis grūdų kainoms Europos rinkoje yra menkas³⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad nagrinėjamos krizės poveikis ekonomikai gali būti tik situacinis, apimantis trumpus laikotarpius. Pati bendriausia perspektyva būtų tokia – kol didelio masto karas nesutrikdys nusistovėjusio naftos tiekimo, katastrofiško poveikio pasaulinei ekonomikai nebus.

8. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Nuo 2023 m. spalio 7 d. išpuolio prieš Izraelį, kurį Gazoje įvykdė „Hamas“ grupuotė, vyksta kovos, kurių vienoje pusėje – Irano remiamos sukarintos nereguliariosios grupuotės, apibendrintai vadinamos „Pasipriešinimo ašimi“, kitoje pusėje – JAV ir Izraelis. Gausūs susidūrimai Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose dėl žiniasklaidos pateikimo dažnai suvokiami kaip atskirti, tarpusavyje nesusiję. Tačiau JAV, Izraelio ir jas palaikančių valstybių požiūriu, tai yra netiesioginis Irano karas su Vakarų valstybėmis.

Iranas eskaluoja įtampą, tačiau esama požymių, kad ši šalis dabar nesiekia tiesioginės konfrontacijos su JAV. Saikingos, pamatuotos JAV reakcijos taip pat signalizuoja, kad bent jau kol kas Amerika neketina veltis į didelio masto karinį konfliktą su Iranu.

Šiame konfrontacijos etape vyksta pavieniai „Pasipriešinimo ašies“ išpuoliai, sulaukiantys pasverto JAV atsako. Tačiau nėra garantijų, kad toks santykinai žemo intensyvumo konfliktas neperaugs į didesnį JAV ir Irano karą.

Raudonojoje jūroje sutelktos tarptautinės jūrų pajėgos, galinčios tiek apsiginti nuo Irano proteguojamų husių, tiek juos pulti, tačiau pasaulinės laivybos kompanijos jau nelaiko šio vandens kelio saugiu ir nukreipia laivus kitais maršrutais.

³³ Stonkutė, E. (2024 m. sausio 5 d.) Kaip konfliktas Raudonojoje jūroje gali paveikti Europos Sąjungos ir Lietuvos tarptautinę prekybą? Prieiga per internetą: <https://lpk.lt/e-stonkute-kaip-konfliktas-raudonojoje-juroje-gali-paveikti-europos-sajungos-ir-lietuvos-tarptautine-prekyba/>

³⁴ Staugaitis, A. J. (2024 m. vasario 6 d.). Krizės Raudonojoje jūroje poveikis žemės ūkio produktų kainoms. Prieiga per internetą: <https://agrobite.lt/lietuva/nuomones/krizes-raudonojoje-juroje-poveikis-zemes-ukio-produktu-kainoms>

Galima teigti, kad nagrinėjamos krizės poveikis ekonomikai gali būti tik situacinis, apimantis trumpus laikotarpius. Pati bendriausia perspektyva būtų tokia – kol didelio masto karas nesutrikdys nusistovėjusio naftos tiekimo, katastrofiško poveikio pasaulinei ekonomikai nebus.

Į ką atkreipti dėmesį ateityje:

Lietuva negali nulemti įvykių eigos vis dar menko intensyvumo konflikto zonoje Artimuosiuose ir Viduriniuose Rytuose. Tikėtina, kad Lietuvos išteklių Artimųjų ir Viduriniuose Rytų konflikte bus pareikalauta, jeigu konflikte dalyvaus NATO.

Krizė Raudonojoje jūroje ir galimas jos virsmas didelio masto karu vienaip ar kitaip paveiks globaliąją ekonomiką, visų pirma – kuro tiekimą ir jo kainas. Todėl Lietuvos valstybinė administracija privalo modeliuoti krizės raidos scenarijus ir įvairių kintamųjų poveikį Lietuvos saugumui. Prognozės turėtų apimti:

- energetinį saugumą,
- valstybės rezervo būklę ir panaudojimą,
- būtiniausių produktų kainų dinamiką.